

Engler Ágnes

Tanulmányi pályafutás a magánéleti tervek tükrében.

Az európai társadalmakat általában jellemző demográfiai válság egyik okozója a fiatalok családalapításának időbeli kitolódása. A fiatalok halasztó magatartása összefüggésben van a tanulóévek meghosszabbodásával, ami a hagyományos életút differenciálódásának egyik szegmense. A felsőfokú intézmények hallgatói annak a fiatal felnőtt korosztálynak tagjai, akik családalapítás szempontjából ideális életkorban vannak. A tanulmány az érintett fiatalok vizsgálata alapján arra keresi a választ, vajon az egyetemeken és főiskolákon tanuló férfiak és nők hogyan gondolkodnak privát jövőjükéről, illetve hogyan egyeztetik azt össze karriertervükkel. További kérdésünk, vajon a nemi szerepek átstrukturálódásának szükségszerű velejárója-e a tradicionális családmodell elvi megkérdőjelezése, a karrier prioritásának biztosítása a felnövekvő értelmiségi generáció jövőterveiben. A vázolt problémakör feltárásában első megközelítésben a 18-24 éves korosztályba tartozó fiatalokra fókuszáltunk, az eredmények birtokában a karrier- és magánéleti terveiket már részben beteljesítő, idősebb hallgatók vizsgálata nyújt majd teljes képet a kutatási kérdések megválaszolásához.¹

Az egyetemek és főiskolák hallgatóinak jövőirányultsága

A felsőoktatásban tanuló fiatalok jövőképét elsősorban a szakmai tervek szemszögéből szokás szemrevételezni. A felsőoktatás résztvevőinek vizsgálata nélkülözhetetlen a tanulmányi időszakra vonatkozó jellemzők szempontjából, ilyen például a tanulói stratégiák (SEVERIENS– TEN DAM 1998), motivációk felmérése (VEROSZTA 2009), illetve a kimeneti oldalon lényeges információkat nyújt a munkaerő-piaci elhelyezkedés (GARAI ET AL 2010). Az országos felmérések mellett a tanulmányban bemutatott kutatást érintő régióban (az ún. „Partiumban”) számos hallgatói vizsgálat zajlott, a teljesség igénye nélkül néhány kutatási elemzés témaköre: regionalitás és tanulás (KOZMA 2010), hallgatói közösségek (PUSZTAI 2011), hallgatók kulturális fogyasztása (NÉMETH 2009), olvasási szokások (KÓRÓDI 2005), hallgatók időfelhasználása (BOCSI 2008) és szabadidős tevékenysége (BACSKAI 2006), internetezési szokások (MOLNÁR 2010), a felsőoktatásban tanulók gender szempontú (LEATHWOOD 2006, FÉNYES 2009) és demográfiai vizsgálata (ENGLER 2006).

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Jelen tanulmányban olyan új megközelítést alkalmazunk, amelynek során a hallgatók felsőfokú tanulmányait magában foglaló karrierútját a fiatalok magánéleti terveinek fényében elemezzük. A hallgatók házassági és gyermekvállalási terveit vesszük alapul, illetve ezeknek a magánéleti eseményeknek prognosztizálását a jövőtervek között. Érdeklődésünk középpontjában a tanulói eredményesség, a hallgatói habitus, a tanulási aspiráció áll a családalapítási hajlandóság függvényében, mivel feltételezzük, hogy a szakmai karrierútba investált erőforrásokat nagyban befolyásolja magánéleti jövőtervek jellege és időzítése. A felsorolt szempontok egybecsengenek a Vermunt-féle (1996) tanulási stílusok három „állomásával”, úgyis mint a tanulás célja (orientáció), a tanulás fenntartása (reguláció) és a tanulói úton való áthaladás (processzió). További feltevésünk, hogy a férfi és női hallgatók eltérően gondolkodnak a jövő mindkét szegmenséről, hiszen a nők tudatában vannak a magánéleti eseményekből (ti. gyermekvállalás) eredő szakmai karriertörésnek.

A fiatalok életpályájában dominancia-eltolódás érzékelhető. A korábbi lineáris életutat (tanulás, családalapítás, munkavállalás) felváltotta az összetettebb, párhuzamos szakaszokat tartalmazó életút (WYN-DWYER 2006). A „meghosszabodott fiatalkorúságnak” vagy „koraérett fiatalságnak” nevezett új életút mintázatok az elmúlt évtizedekben lezajlott gazdasági, társadalmi folyamatok következménye. (ROSSI 2009) A posztadoleszcencia jelensége magában foglalja a szülői házról való leválás elmaradását, ahol megkülönböztetjük a jogi értelemben vett leválást, a közös fedél alóli leválást, anyagi és pénzügyi területen végbemenő leválást, az önálló döntéshozatal és az öntudatosulás létrejöttét. (VASKOVICS 2000) A leválás elmaradásával együtt jár (vagy éppen annak okozója) a mi szempontunkból fontos tanulási szakasz kitolódása. Témánk szempontjából szintén releváns a saját család alapításának időbeli kitolódása, amely szintén egy leválási dimenzió lehet megvalósulása esetén (MÁDER 2009).

A nők esetében, a társadalmi nemi szerepükből adódóan, a kettő (ti. tanulás és családalapítás kezdetének elhúzódása) még inkább összefügg, hiszen az évekig tartó képzési szakaszt követően a szakmai gyakorlatszerzés (és a biztonságos munkaerőpiac-elhagyás megalapozása) meghatározó mértékben, akár évtizedben mérhetően tolják ki a családalapítás fázisát. A gazdaságilag aktív népesség körében a fiatal felnőttek korcsoportjaiban jól kimutatható ez a változás, mivel a magasabb aktivitási ráta áthelyeződött a 25-29 éves korosztályra, még korábban (kilencvenes évek eleje) a huszonévesek gazdasági aktivitása volt alacsonyabb a korábbi gyermekvállalás miatt (NAGY 2000). A hallgatók vizsgálata során mindezeket figyelembe véve tekintettel leszünk az adatok elemzése során a válaszadók nemi hovatartozására.

A fiatalok magánéleti tervei

A továbbiakban bemutatott elemzések és eredmények a TERD kutatás adatbázisának felhasználásával készült.² A kutatásba bevont nappali tagozatos alapképzésben tanuló hallgatók száma 1361, a minta karokra és intézményekre reprezentatív.³ A kérdőív számos területet vizsgált, például a hallgatók tanulmányi előremenetelét, kulturális magatartását, szabadidő eltöltését, munkaattitűdjét, és egy kisebb kérdésblokkban a magánéleti tervekre (konkrétan a házasodási és gyermekvállalási elképzelésekre) vonatkozó elgondolást.

A magyar társadalomban végzett kutatások egyöntetűen kimutatják, hogy nemzetünk családcentrikus, a családot, a gyermeket értéknek tartja (ld. többek között PONGRÁCZ-SPÉDER 2002, BLASKÓ 2006). A felsőoktatásban tanuló fiatalok hasonló gondolkodását az 1. táblázat szemlélteti. A nagymintás felmérésben elenyésző azoknak a fiataloknak a száma, akik egyáltalán nem szeretnék házasságot kötni. Ez az eredmény figyelemre méltó az alternatív párkapcsolati formákat egyébként előnyben részesítő fiatal felnőttek esetében. Sőt, a gyermekvállalás egyik feltételének is magas arányban (35-38%) jelölték meg a tradicionális párkapcsolatot. A fiatal értelmiségiek számára tehát nemcsak „egy papírt” jelent a hivatalos ceremónia, hanem biztonságot és stabilitást nyújt a közös élethez.

1. táblázat A hallgatók családalapításra vonatkozó jövőtervei nemek szerint, százalék (N=1339)

	Az események időzítése	Férfi hallgatók	Női hallgatók
Házasságra vonatkozó tervek	egyáltalán nem akar házasodni	3,7	4,4
	államvizsga után azonnal	10,5	10,3
	néhány év munka után	41,2	41,8
	karrierépítés után*	20,5	15
	egy bizonyos kor elérése	6,8	5,3

² A kutatás címe: The Impact of Tertiary Education on Regional Development (OTKA T-69160), 2008. A kutatás vezetője: Prof.Dr. Kozma Tamás és Dr. habil Pusztai Gabriella.

³ A kutatásban résztvevő felsőoktatási intézmények a következők: Debreceni Egyetem, Kölcsey Ferenc Református Tanárképző Főiskola (Debrecen), Nyíregyházi Főiskola, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Főiskola (Beregszász), Partium Keresztény Egyetem (Nagyvárad), Nagyvárad Állami Egyetem (Nagyvárad), és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem kihelyezett tagozata (Szatmárnémeti).

	megfelelő partner megtalálása	25,1	29,7
Gyermekvállalásra vonatkozó tervek	házasságkötés	35,4	38
	megfelelő partner megtalálása	43,6	44,1
	biztos jövedelem	62,7	67,8
	saját lakás**	29,2	37,3
	szakmai karrier	8,2	10,9
	egy bizonyos kor elérése***	4	10,2
N		399	940

Szignifikanciaszintek: * 0,02 **0,007 ***0,000

Szintén meglepően magas azoknak a hallgatóknak az aránya – férfiaknál és nőknél egyaránt 10% –, akik az államvizsga után azonnal kívánnak házasodni. Valószínűleg ezek a fiatalok viszonylag biztos párkapcsolattal rendelkeznek (vagy a közeljövőben realizálják ennek bekövetkeztét), és abszolválás után hivatalossá kívánják azt tenni. Láthatóan magas viszont azok száma, akik kizárólag a megfelelő partnerre várnak (25-30%), ami egyedüli akadálya az esküvőnek. A válaszadók többsége a munkavégzéshez köti a családalapítást. Elsősorban egzisztenciális okokat sejtethetünk emögött: a felmérések alapján elmondható, hogy a családalapítás feltételeként a saját lakást és biztos munkahelyet jelölik meg a fiatalok (ld. pl. az Ifjúság 2000 kutatást). Vizsgálatunkban az első gyermek megérkezéséhez a biztos jövedelem rendelkezésre állása tűnik a legfontosabbnak (62-67%), a saját lakás megléte a fiatalok harmadának, különösen a nőknek elengedhetetlen feltétel.

A nők számolnak továbbá az életkori sajátosságokkal, amely a házasságkötés időpontjában nem, de – értelemszerűen – a gyermekvállalásban behatároló tényező. Az „egy bizonyos kor elérése” első megközelítésben a gyermek megszületésének késleltetését sugallja. Elgondolásunk szerint a szignifikáns különbség (az elsősorban biológiai determináltságból fakadó) nemi szerepekre vezethető vissza, azaz a nők terveikben nem a végsőkig történő kitolódásra apellálnak, hanem az ideálisnak vélt életkor elérésével kezdik meg a reprodukciót. Ezt összefüggésbe hozzák a szakmai életpályájukkal, de nem a karrierépítés előtérbe helyezésével. Látjuk, hogy a nők számára a karrier nem jelentős befolyásoló tényező a magánéleti tervezésben. A munkaerőpiacon eltöltött időszak vélhetően más szempontból kap hangsúlyt, mégpedig az egzisztencia megalapozása, gyakorlat szerzése és a gyermekszülés céljából történő biztos munkaerő-piac elhagyás miatt. Egy öt évvel korábban készült felmérésben (ENGLER-BOCSI 2005) a nemek közötti eltérés sokkal erőteljesebb volt, mivel a

férfiak a nőkhöz képest háromszor annyian választották a karrier fontosságát, még itt kisebb az eltérés. A nemek jövőterveinek közeledését látjuk a házasság időbeli tervezésében, ahol szintén meghatározóbb volt a különbség, mivel a női hallgatók sokkal korábban terveztek házasságot.

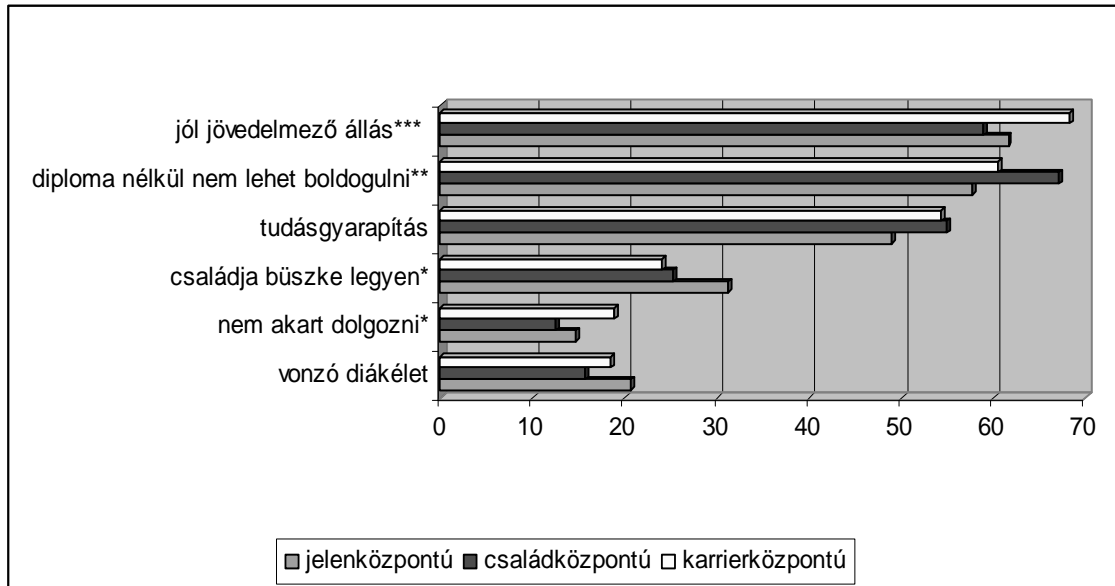
A magánéleti és a szakmai jövőtervek összefüggése

A családalapításra és magánéleti tervekre vonatkozó változók bevonásával klaszteranalízis során három különböző almintát jött létre, amelyeket a domináns jövőorientáció alapján neveztünk el. A családcentrikusak esetében (a minta 40%-a) a családalapítás élvez prioritást, a karriercentrikusak (21%) a szakmai utat építik ki először, még a jelencentrikusak (39%) olyan bizonytalanok tűnő csoport, amelynek tagjai nem foglalkoznak a jövő tervezésével. Korrelációt a klaszterek esetében a nem, a kar, a szülők végzettségével és gazdasági aktivitásával, valamint a vallásossággal tapasztaltunk. A nők 46%-a családcentrikus, 33%-a jelenközpontú, a férfiaknál a jelenközpontúság dominál (50%), a másik két klaszterben egyenlő arányban vesznek részt. Szintén erős szignifikáns különbség jellemzi a kari megoszlást, a határon túli fiatalok leginkább tradicionális gondolkodásúak, 60-80%-ban családközpontúak. A szülők iskolázottságának és gazdasági aktivitásának emelkedésével növekszik a hallgatók bekerülésének esélye a karriercentrikusak csoportjába. A vallásosság éppen ellentétesen hat, a rendszeres templomba járók nagy valószínűséggel a családcentrikusak közé tartoznak, még a vallásukat nem gyakorlók vagy nem vallásosak inkább a karrier irányába mozdulnak.

A hallgatók eredményességét a tanulmányi teljesítményük mellett egyéb mutatókkal is vizsgáljuk, figyelembe vesszük azokat a tényezőket, amelyek jelzésértékűeknek bizonyulnak a tanulási attitűdök kapcsán. Ilyen mutató a felsőfokú tanulmányok megkezdésének indoka, amely a szakmai karrier kiindulópontján meglévő motivációs készletről árulkodik. Az 1. ábrán látható, hogy a hallgatók számára döntően a munka világából érkező, külső motívumok domináltak az érettségit követő tanulmányi döntésekben. Erős szignifikáns összefüggés mutatja, hogy a diploma kedvező munkaerő-piaci konvertálását a karrierközpontúak remélték a legnagyobb mértékben, a legkevésbé a családközpontú fiatalokat ösztönözte. Ez utóbbi csoport sokkal inkább kredencialista szemlélettel bírt, úgy érzékelve, hogy a munkaerő-piaci beilleszkedéshez ez szükséges. A két klaszterbe tartozók indítéka tehát már a felsőfokú oktatásba történő belépéskor elkülönül: a karrierszemléletűek a felsőfokon megszerzett tudás

anyagi, gazdasági előnyeit predestinálták, még a családközpontúak a társadalmi mobilitás lehetőségét, esetleg a társadalmi elvárást érzékelték.

1. ábra A felsőfokú továbbtanulás okai, százalék (N=1355)

Szignifikanciaszintek: * 0,02-0,04 **0,007 ***0,000

Érdekes eredmény, hogy a fizetett munkavállalás késleltetését éppen a karrierközpontúak jelölték be legnagyobb arányban a tanulás megkezdésének okaként. Amennyiben feltételezzük, hogy ez nem „munkakerülés”, lustaság, vagy céltalanságból fakadó parkoltatási szándék, akkor tudatos karrierszemléletet gyaníthatunk: megfelelő tudás megszerzésében látják biztosítottnak a jól jövedelmező munkavégzést. Ezt a vélekedést alátámasztja, hogy leginkább az ide tartozó tanulók bizonyultak aktívnak a középiskolai évek alatt: szignifikánsan nagyobb arányban kapcsolódtak be tudományos körök munkájába, vettek részt tanulmányi versenyeken, ők jártak nagy számban felvételi előkészítőre.

A csoportok közül a jelenközpontúak továbbtanulási ösztönzőereje kapcsolódik legerősebben a családi háttérhez. Emögött valószínűleg a család társadalmi státuszának megőrzése vagy előmozdítása rejlik, de jól kifejezi a klaszter jellemzőjét, a döntés jelenében résztvevő egyének és vélemények dominanciáját. (Ezt erősíti az a tény is, hogy számukra a diákélet fenntarthatósága, a munkába lépés kitolása is lényeges momentum.) Az egyetlen felkínált belső motívumot, a tudás gyarapítását a hallgatók mintegy fele jelölte meg, a klaszterek között jelentős eltérést ebben nem tapasztaltunk (családközpontúak és a

karrierközpontúak 54-55%-a, a jelenközpontúak 49%-a). A hallgatók tudásgyarapodásának egyik mutatója a félévi tanulmányi átlag. A megkeresés idején felvett adatok alapján elmondható, hogy a klaszterek között nincs számottevő különbség: a magyarországi intézményekben tanulók közül a jelencentrikusak átlaga 3,7, a családközpontúaké 3,9, a karriert előtérbe helyezőkénél 3,8. A határon túl tanulóknál a sorrend: 7,4 – 7,3 – 7,8, ahol a családot központba helyezők eredményessége inkább kimagaslik, mint határon belül.

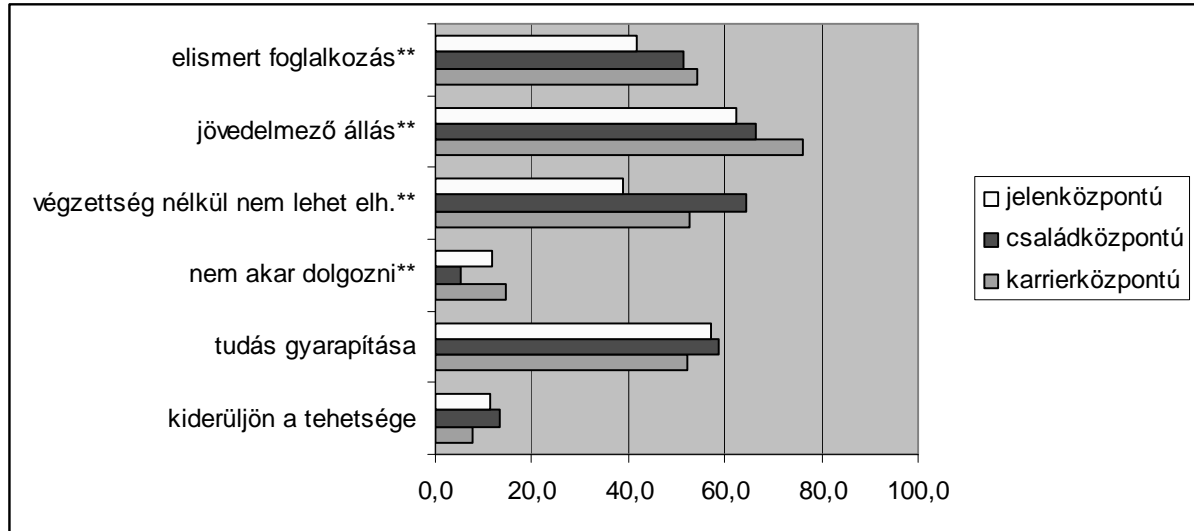
A felsőoktatásban eltöltött évek alatt végzett „önkéntes” tudásgyarapítás egyik módja a szakkollégiumi tagság, amely leginkább a karrierközpontúakat jellemzi (17%, szemben a másik két csoport 12%-ával). Az említett klaszter tagjai más tudományos területen is kiemelkedő munkát végeznek: hazai és külföldi konferenciákon szignifikánsan magasabb arányban vesznek részt, mint társaik (részvételük 30% körüli, a családközpontúaknál mintegy 20%, a jelenközpontúaknál ez alatt). Mindez nemcsak a megvalósult, hanem a tervezett munkáságra is igaz, hiszen a tudományos tevékenységet még nem végzett karriert előtérbe állítók jóval magasabb arányban szeretnék ezt megtenni (nemzetközi konferenciára harmaduk menne, a másik két csoportnál csupán 4-5%). A karrierközpontúak jeleskednek a TDK dolgozatok írásában, tudományos ösztöndíjak birtoklásában, aktívak a publikálásban és a demonstrátori pozíciókban. A másik két csoport tőlük elmaradva, hasonló arányban végzi ezeket a – tanulmányi feltételekhez nem kötött – feladatokat.

Úgy tűnik, a karrierépítők tudományos aktivitása határozott célokat takar, mivel a diploma megszerzése után legtöbben folytatni kívánják tanulmányaikat. Ebbe a klaszterbe tartozó hallgatók 56%-a mindenképp másoddiploma megszerzésére törekszik, vagy egyéb módon folytatja a tanulást, mindössze egytizedük biztos a végzést követő munkába állásban. A továbbtanulási tervekben leginkább a jelenközpontúak tűnnek bizonytalannak, negyven százalékuk még nem tudja, mit tesz a diploma birtokában. A biztosan továbbtanulók aránya azonban sokkal magasabb, mint a munkába igyekvőké (47%-12,8%). Hasonló a helyzet családközpontúaknál, ahol azonban a többi csoporthoz képest magasnak mondható azok aránya, akik a végzés után biztosan munkát keresnek (15%); ez természetesen egybevág a klaszterbe tartozók korai családalapítási terveivel.

A diploma megszerzését követő tanulás indítéka mindhárom csoportnál elsődlegesen a kedvezőbb jövedelem, szignifikánsan nagy arányban a karrierközpontúaknál, közel 80%-uk választotta ezt az okot (2. ábra). Esetükben a korábban elmondottak jelennek meg a további motívumoknál is, mivel az anyagiakon kívül fontos számukra a minél későbbi munkába lépés, a társadalmi presztízs, viszont a belső indítékok (tudás, tehetség) háttérbe szorulnak. A primer

motívumok a családközpontúak számára lényegesek, de a diploma feltétlen birtoklása bír ismét kiugró mértékben jelentőséggel.

2. ábra A diplomaszerzést követő továbbtanulás oka a jövőtervek szerint, százalék

A jelenközpontúak indítéka nehezebben megragadható. Látható, hogy a többi csoporthoz képest magas a belső ösztönzés által vezéreltek aránya, de a munka elkerülése is cél. Jövőterveikhez közelebb kerülhetünk, ha megnézzük, mit tartanak fontosnak majdani állásukban. Meglepő módon a fontossági skála élén a jó hangulatú munkahely igénye áll, amely a másik két csoporthoz képest szignifikánsan magasabb értékkel bír, a második helyen a biztos állás végzett. Úgy látszik tehát, hogy a jelenközpontúak számára a munkavállalásban is az adott pillanatban fennálló körülmények fontosak.

A karrierorientáltak ideális munkahelye magas keresettel járó, biztos állás, ahol megfelelő az előrelépés és változatos a munkavégzés. Ezt külföldön is szívesen megkeresik, mivel közel harminc százalékuk hosszabb, 15%-uk rövidebb ideig készül más országban munkát vállalni. A családközpontúak számára a biztonság szintén lényeges, de az materiális jellemzők helyett olyan keresési feltételek dominálnak, mint a másokon való segítség, a társadalmi hasznosság, a sikerélmény. A családot előtérbe helyező hallgatók szignifikánsan magasabb arányban maradnak határainkon belül (sign.=0,001), harminc százalékuk tervezi a külföldi tapasztalatszerzést.

Összegzés

A hallgatók magánéleti terveit és szakmai pályafutását összehasonlító vizsgálatot három klaszter létrehozásával elemeztük, mivel a társadalmi nemek összevetésében nem találtunk jelentős eltéréseket. A klaszterek a demográfiai háttérváltozókkal erős összefüggést mutattak, így jól körülírhatókká váltak. A tanulmányi attitűdök és teljesítmény tekintetében lényeges eredményekre találtunk. A magánéleti terveket legmesszebb kitoló, férfi túlsúlyú karriertörekvések számára fontos mérföldkönek tűnik a felsőoktatásban eltöltött időszak, hiszen következetesen készültek erre középfokú tanulmányaik során. Azt vártuk, hogy a karrierépítők korán megkezdik szakmai útjukat, annak érdekében, hogy minél több idő álljon rendelkezésre a tapasztalatszerzésre. Úgy tűnik viszont, hogy a karrierépítés számukra nem annyira munkaerő-piaci tapasztalatot jelent, hanem minél szélesebb körű kompetencia-készlet megszerzését a folytonos tanulás révén.

A jellemzően női hallgatók alkotta családközpontúak közepes mértékű igyekezetet mutattak a plusz tanulmányi terhek vállalásában, ami esetleg magyarázható magánéleti terveikkel: a többiekhez képest korábbi családalapítás feltétele a munkaerő-piaci részvétel (egzisztencia megteremtése és a biztonságosabb kiszakadás a munka világából), tehát a tudás elmélyítésére – vagy amint láttuk, a továbbtanulásra – kisebb hajlandóságot mutatnak. Külföldi tapasztalatszerzéssel sem nyújtják meg ezt az időszakot. Esetükben többször láttuk, hogy a diploma megszerzése elsősorban azért kívánatos, mert a különböző elvárások ezt sugallják felénk. Ebben a tekintetben hasonlóan gondolkodnak a jelenközpontúak, akik számára a közvetlen környezet és az adott élethelyzet kiemelten fontos. A továbbtanulással a családjukat szerették volna büszkévé tenni, a tanulmányok alatt a diákélet, a hallgatótársak jelentősége nagy, a jövő munkahely kapcsán is a jó kollegiális hangulatban reménykednek. Nagyobb horderejű döntésekben rendkívül bizonytalanok, esetleg közömbösek, így a családalapításban, a továbbtanulásban, a külföldi munkavállalásban. Mindezek alapján elmondható, hogy a privát jövőtervek és a szakmai életútra vonatkozó elképzelések szorosan összefüggnek egymással, illetve a társadalmi nemi szerepekkel.

A kutatási eredményeink szerint az egyetemeken és főiskolákon felnövekvő fiatal értelmiségi generáció összességében családcentrikusan gondolkodik. A megkérdezett hallgatók számára fontos a házasság és a gyermekvállalás, jövőterveikben inkább korábban, mint később kap helyet a családalapítás. Ahhoz, hogy a tervezett családalapítási események realizálódjanak, hogy a szakmai és magánéleti tervek ne oltsák ki egymást, nemcsak társadalmi szemléletváltás szükséges. A Népesedési Kerekasztal a felsőoktatás számára olyan intézkedéseket fogalmaz meg, amelyek az egyetemi és főiskolai évek alatt családot alapító hallgatókat segítik, mint például a rugalmas tanulmányi rendszer kialakítása, lakhatás és

gyermekfelügyelet megoldása a campuson, szociális juttatások, tanulmányi kedvezmények biztosítása (KOPP 2010). A felsőoktatás ezirányú megújítására tett javaslatok megvalósulása, valamint a fokozatos társadalmi szemléletváltás esetén egyéni és kollektív szinten is kedvező irányban mozdulhat el a jövőbe történő „demográfiai befektetés”.

Irodalom

BACSKAI KATINKA (2006). *A szabadidő eltöltésének formái a régió hallgatóinak körében.* In: Régió és oktatás (szerk. Juhász Erika) Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, Debrecen 2006.

BLASKÓ ZSUZSA (2006). *Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka. A család tematikájú ISSP 2002-es adatfelvétel elemzése.* KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.

BOCSI VERONIKA (2008): A gazdasági és a kulturális tőke hatása a hallgatói időfelhasználásra. *Iskolakultúra*, 11-12. szám 118-128. p.

ENGLER ÁGNES (2006): *Potenciális demográfiai tartalékok. Fiatalok családalapítási tervei.* In: Juhász Erika (szerk.). Régió és oktatás. CHERD, Debrecen, 317-325.

ENGLER ÁGNES – BOCSI VERA (2005). Felsőfokú képzésben résztvevők családtervezési attitűdjei. In: Pusztai Gabriella (szerk.). Régió és oktatás. Európai dimenziók. Debrecen, CHERD, 183-190.

FÉNYES HAJNALKA (2009): Nemek szerinti iskolai eredményesség és a férfihátrány hipotézis. *Magyar Pedagógia* 109. évf. 1. szám. 77-101.

GARAI ORSOLYA – HORVÁTH TAMÁS-KISS LÁSZLÓ-SZÉP LILLA,-VEROSZTA ZSUZSANNA (szerk.) (2010): *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások.* Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft, Budapest.

KOPP MÁRIA (2010): A gender kutatások népegészségügyi és demográfiai jelentősége. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 4. 243-254.

KÓRÓDI MÁRTA (2005): *A hallgatók olvasási szokásai*. In: Pusztai Gabriella (szerk.). Régió és oktatás. Európai dimenziók. CHERD, Debrecen.

KOZMA TAMÁS (2010): Felsőfokú oktatás és regionális átalakulás: a Partium esete. *Felsőoktatási Műhely* 1, 99-106.

LEATHWOOD, CAROLE (2006): Gender, Equity and the Discourse of the Independent Learner in Higher Education. *Higher Education* Vol. 52. No. 4. 611-633.

MÁDER MIKLÓS PÉTER (2009): A szülőktől való elszakadási dimenziók mentén létrejött alcsoportok. *Új Ifjúsági Szemle* 2009/tél. 109-114.

MOLNÁR BALÁZS (2010): *Hallgatói netgeneráció*. In: Kozma Tamás-Ceglédi Tímea: Régió és oktatás: A Partium esete. CHERD, Debrecen, 141-147.

NAGY GYULA (2000): *A nők munkaerő-piaci helyzete Magyarországon*. Országos Munkaügyi Kutató és Módszertani Központ, Budapest.

NÉMETH NÓRA VERONIKA (2009): *Művelődés és szórakozás? Alapképzéses hallgatók kultúra-fogyasztási szokásai egy határmenti régióban*. In: Forray Katalin - Juhász Erika (szerk.): Nonformális - informális - autonóm tanulás. Debreceni Egyetem, Debrecen, 312-319.

PONGRÁCZ TIBORNÉ – SPÉDER ZSOLT (szerk.) (2002): *Népesség – értékek – vélemények*. KSH, NKI, Budapest.

PUSZTAI GABRIELLA (2011): *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.

SEVERIENS, SABINE – TEN DAM, GEERT (1998): Gender and Learning: Comparating Two Theories. *Higher Education*, Vol. 35., No. 3. 329-350.

SZABÓ ANDREA – BAUER BÉLA – LAKI LÁSZLÓ (2002): *Ifjúság 2000. Tanulmányok*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.

VASKOVICS LÁSZLÓ (2000): A posztadoleszcencia szociológia elmélete. *Szociológiai Szemle*, 4. 3-20.

VEROSZTA ZSUZSANNA (2009): A hallgatói tanulási stratégiák sokfélesége. Diplomás Pályakövetés 2009 hallgatói véleményfelmérésének eredményei alapján. *Felsőoktatási Műhely* 3. 27-60.

Vermunt, J.D. 1996: Metacognitive, cognitive and affective aspects of learning styles and strategies: A phenomenographic analysis. *Higher Education* 31, 25-50.

Wyn, Johanna-Dwyer, Peter (2006): *Új irányok az ifjúsági életszakaszok átmenetetének kutatásában*. In: Gábor Kálmán – Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Belvedere, Szeged, 249-269.

Engler Ágnes PhD

egyetemi tanársegéd

Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete

4032 Debrecen Egyetem tér 1.

engler.agnes@arts.unideb.hu